

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM *press*

Biblioteka
NASLIJEĐE

André Comte-Sponville
DUH ATEIZMA
Uvod u duhovnost bez Boga

Naslov izvornika

L'Esprit de l'athéisme
Introduction à une spiritualité sans Dieu

Copyright © André Comte-Sponville, 2006

© za hrvatsko izdanje
TIM press d.o.o., Zagreb
Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14
E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana
ISBN 978-953-8075-14-8

ANDRÉ COMTE-SPONVILLE

Duh ateizma

Uvod u duhovnost bez Boga

S francuskoga preveo i pogovor napisao

Rade Kalanj

Zagreb, 2016.

Dragoj Nancy Huston

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
I. MOŽEMO LI SE LIŠITI RELIGIJE?	9
Što je religija?	9
Osobno svjedočanstvo	12
Žalovanja i rituali	13
Nijedno se društvo ne može lišiti zajedništva...	17
...ni vjernosti	22
Nihilizam i barbarstvo	26
Što ostaje od kršćanskog Zapada kad više nije kršćanski?	28
„Kršćanski ateist“ ili „asimilirani goj“	31
Dva rabina, jedan dalaj lama i jedan Perigordinac	35
Izgubiti vjeru – što se time mijenja?	38
Dva iskušenja postmodernosti	40
Veseli očaj	44
Carstvo ljubavi	48
II. POSTOJI LI BOG?	57
Prethodna definicija	57
Ateizam ili agnosticizam?	58
Opasnost religije, ili fanatizma?	63
SLABOST „DOKAZA“	64
Ontološki dokaz	65
Kozmološki dokaz	67
Tajna bitka	70
Fizikalno-teološki dokaz	71
Odsutnost dokaza: razlog da se ne vjeruje	74
SLABOST ISKUSTAVA	76
NERAZUMLJIVO OBJAŠNENJE	81
PREKOMJERNOST ZLA	87
OSREDNJOST ČOVJEKA	93

ŽELJA I ILUZIJA	96
Pravo da se ne vjeruje	102
III. KAKVA DUHOVNOST ZA ATEISTE?	105
Duhovnost bez Boga?	106
Mistika i misterij	110
Imanentnost	112
„Oceanski osjećaj“	117
Mistično iskustvo	121
Govoriti o šutnji	124
Misterij i očitost	125
Punina	126
Jednostavnost	128
Jedinstvo	130
Tišina	131
Vječnost	132
Spokojstvo	134
Prihvatanje	137
Neovisnost	142
Smrt i besmrtnost	144
Mistika i ateizam	146
Apsolutno i relativno	147
Duhovnost za svakidašnjicu	149
Nutrina i transcencija. Imanencija i otvorenost	151
ZAKLJUČAK: Ljubav, istina	155
ZAHVALE	159
POGOVOR (Rade Kalanj)	161

PREDGOVOR

Povratak religije zadobio je posljednjih godina spektakularnu, katkad i uznemirujuću dimenziju. Misli se prije svega na muslimanske zemlje. No, po svemu sudeći, ni Zapad nije pošteđen tog fenomena, doduše u drukčijim oblicima. Povratak duhovnosti? Tome bismo se mogli samo radovati. Povratak vjere? To ne bi bio problem. Ali s time se, često, vraća dogmatizam, i opskurantizam, i integrizam, a ponekad i fanatizam. Bilo bi pogrešno prepustiti im teren. Nastavlja se borba za prosvjetiteljstvo koja je rijetko bila toliko hitna, jer to je borba za slobodu.

Borba protiv religije? To bi značilo pogriješiti glede protivnika. Riječ je zapravo o borbi za toleranciju, za laičnost, za slobodu vjerovanja i nevjerovanja. Duh ne pripada nikome. Ni sloboda.

Odgojen sam u kršćanstvu. Prema njemu ne gajim ni gorčinu, ni srdžbu, naprotiv. Toj religiji, pa dakle i toj Crkvi (kатоličkoj), dugujem bitan dio onoga što jesam ili onoga što pokušavam biti. Moj se moral, nakon mojih bogobojaznih godina, nimalo nije izmijenio. Ni moja osjećajnost. Čak je i moje ateističko stajalište obilježeno tom vjerom iz djetinjstva i mladosti. Zašto bih se toga trebao stidjeti? Zašto bih se tome

trebao čuditi? To je moja povijest ili, štoviše, to je naša povijest. Što bi Zapad bio bez kršćanstva? Što bi svijet bio bez bogova? Biti ateist nije razlog za amneziju. Čovječanstvo je jedno: religija je njegov dio, nereligija također, i nijedna ni druga nisu samodostatne.

Užasava me opskurantizam, fanatizam, praznovjerje. A ne volim ni nihilizam i malodušje. Duhovnost je i odviše važna stvar da bismo je prepustili fundamentalistima. Tolerancija je odveć dragocjeno dobro da bismo je pobrkali s ravnodušnošću i mekuštvom. Ništa ne bi bilo gore od toga da se prepustimo zatočiti u pogubnu sučeljenost fanatizma jednih – ma kakva bila religija na koju se pozivaju – i nihilizma drugih. Bolje je sve ih suzbiti, ne poistovjećujući ih i ne zapadajući u svojstvene im nastranosti. Laičnost je ime te borbe. Ateistima ostaje da smisle primjerenu joj duhovnost. To je ono čemu bi ovo djelo htjelo pridonijeti. Želio sam da bude kratko i pristupačno – kako bih što prije dospio do bitnoga i obratio se što većem broju ljudi. Činilo mi se da je to neodgodivo. Erudicija i prepirke eksperata mogu pričekati; sloboda duha ne.

Bitno? Budući da je riječ o duhovnosti zaključio sam da se moram zadržati na tri pitanja: Možemo li se lišiti religije? Postoji li Bog? Kakva duhovnost za ateiste? Ostaje da se na njih odgovori. To je predmet ove knjige. Ateisti nemaju manje duha od drugih. Zašto bi se oni manje zanimali za duhovni život?

I.

MOŽEMO LI SE LIŠITI RELIGIJE?

Počnimo s onim što je najlakše. Bog nas, po definiciji, nadilazi. Religije ne. One su ljudske – odviše ljudske, reći će neki – i kao takve dostupne spoznaji i kritici.

Bog je, ako postoji, transcendentan. Religije su dio povijesti, društva, svijeta (one su imanentne).

Bog se smatra savršenim. Nijedna religija ne bi to mogla biti.

Postojanje Boga je dvojbeno (to će biti predmet našeg drugog poglavlja). Postojanje religija nije. Pitanja koja se, u pogledu potonjih, postavljaju manje su, dakle, ontološka nego sociološka ili egzistencijalna: ne radi se o tome postoje li religije (one katkad, nažalost, ostavljaju dojam da ih je i previše), nego o tome što su one i možemo li bez njih. Najvažnije mi je upravo to zadnje pitanje. No na njega se ne može odgovoriti ako se, barem ukratko, ne pozabavimo prvim.

Što je religija?

Pojam je toliko širok, toliko heterogen da mu je teško dati posve zadovoljavajuću definiciju. Što je zajedničko šamanizmu i budizmu, animizmu i judaizmu, taoizmu i islamu, konfucijanizmu

i kršćanstvu? Možda je pogrešno u svim tim slučajevima koristiti istu riječ „religija“? Nisam daleko od tog mišljenja. Čini mi se da mnoga od tih vjerovanja, pogotovo istočnjačkih, tvore mješavinu duhovnosti, morala i filozofije, prije nego *religiju*, u smislu u kojem tu riječ obično uzimamo na Zapadu. Manje se odnose na Boga nego na čovjeka ili na prirodu. Manje se tiču vjere nego meditacije; njihovi su postupci manje rituali nego vježbe i zahtjevi; njihovi privrženici manje zasnivaju Crkve nego škole života i mudrosti. To posebno vrijedi za budizam, taoizam ili konfucijanizam, barem u njihovu čistom ili pročišćenom obliku, hoću reći neovisno o praznovjerjima koja se, u svim zemljama, nadodaju korpusu učenja tako da ga katkad čine neprepoznatljivim. O njima se govorilo kao o ateističkim ili agnostičkim religijama. Ma kako nama zapadnjacima zvučao paradoksalno, izraz nije bez određene relevantnosti. Buda, Lao Tse, Konfucije nisu bogovi niti se pozivaju na bilo kakvo božanstvo, bilo kakvu objavu, bilo kakvog osobnog ili transcendentnog Tvorca. To su samo slobodni ljudi: to su samo mudraci ili duhovni učitelji.

No pustimo to. Nisam ni etnolog ni povjesničar religija. Kao filozof, propitujem mogućnost dobrog življenja bez religije. To pretpostavlja da znamo o čemu govorimo. Stoga nam je potrebna definicija, makar približna i privremena. Često se, zbog toga što je jasna i razumljiva, navodi Durkheimova definicija iz prvog poglavlja *Elementarnih oblika religijskog života*: „Religija je čvrsto povezan sustav vjerovanja i običaja koji se odnosi na svete, to jest izdvojene i zabranjene stvari, naime sustav vjerovanja i običaja koji sve svoje pristalice sjedinjuje u istu moralnu zajednicu zvanu crkva.“ Može se raspravljati o nekim njezinim točkama (sveto nije samo zabranjeno i izdvojeno; ono je i poštovano; zajednica vjernika nije nužno Crkva itd.), ali nipošto, čini mi se, o njezinu općem usmjerenju. Primijetit će se da tu nije izričito riječ o jednom